

УКРАЇНА

(19) UA

(11) 43949

(13) A

(51) 6 C30B1/00

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІОПИС
ДО ДЕКЛАРАЦІЙНОГО ПАТЕНТУ
НА ВІНАХІДВидається під
відповідальність
власника
патенту(54) СПОСІБ ОТРИМАННЯ ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНИХ СПЛАВІВ НА ОСНОВІ СПОЛУК $A^{IV}B^VI$

1

2

(21) 2000010419

(22) 25 01 2000

(24) 15 01 2002

(46) 15 01 2002, Бюл. № 1, 2002 р.

(72) Фрейк Дмитро Михайлович, Запужляк
Руслан Ігорович, Межиловська Любов Йо-
сипівна, Никируй Любомир Іванович, Довгий
Олег Ярославович(73) ПРИКАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ
В. СТЕФАНИКА(57) 1. Спосіб отримання термоелектричних
сплавів на основі сполук $A^{IV}B^{VI}$, який полягає в
тому, що вихідну речовину розташовують у квар-
цовій вакуумованій ампулі, поміщають у піч, тем-

пература якої є вищою від температури плавлення
вихідних елементів, ампулу з вихідними елемен-
тами витримують при цій температурі, після чого
охоплюють до кімнатної температури, який
відрізняється тим, що як вихідну речовину вико-
ристовують окремі елементи, співвідношення яких
відповідає твердому розчину $SnTe-MnTe$, нагрів
ампули проводять до температури $900^{\circ}C$, після
чого охолоджують до кімнатної температури і
відпалюють при температурі $600^{\circ}C$ протягом 100
год.

2. Спосіб по п. 1, який відрізняється тим, що як
вихідну речовину використовують твердий розчин
складу $Sn_{0.85}Mn_{0.15}Te$.

Винахід відноситься до технології напівпровід-
никових матеріалів і може бути застосований в
приладобудуванні, термоелектриці, оптоелектро-
ніці.

Халькогенідні напівпровідники групи $A^{IV}B^{VI}$
 $PbTe$, $SnTe$, $PbSe$, тверді розчини $PbTe-SnTe$,
 $PbTe-PbSe$, що використовуються як термоелект-
ричні матеріали, отримують у вигляді моно- чи
полікристалів з розплаву або з газової фази (Ана-
тычук Л. И. Термoeлементы и термоeлектрические
устройства. Справочник - Киев: Наукова думка -
1979 - 768 с.).

Однак, ці способи їх отримання складні, доро-
гі, не дозволяють плавно керувати електричними і
термоелектричними параметрами.

Найбільш близькими до запропонованого ви-
находу є способи отримання термоелектричних
сплавів на основі сполук $A^{IV}B^{VI}$, який полягає в
тому, що в якості вихідної речовини викорис-
товували окремі елементи, які поміщали в кварцову
вакуумовану ампулу, температура ампули виби-
ралася вищою від температури плавлення вихід-
них елементів. Ампулу з вихідними елементами
витримують при цій температурі до здійснення
синтезу, після чого охолоджують до кімнатної тем-
ператури (Кирпасов С. С., Либенсон Г. А. Порошко-

вая металлургия — М.: Металлургия - 1980).

В основу винаходу поставлене завдання ство-
рити спосіб отримання термоелектричних сплавів
на основі сполук $A^{IV}B^{VI}$, в якому вибір матеріалу як
вихідної речовини і зміна параметрів технологічно-
го режиму, дозволили б отримати матеріал з на-
перед заданими оптимальними термоелектрични-
ми параметрами.

Поставлене завдання вирішується тим, що в
спосіб отримання термоелектричних сплавів на
основі сполук $A^{IV}B^{VI}$, який полягає в тому, що ви-
хідну речовину розташовану в кварцовій вакуумованій
ампулі поміщають у піч, температура якої є
вищою від температури плавлення вихідних еле-
ментів, ампулу з вихідними елементами витриму-
ють при цій температурі до здійснення синтезу,
після чого охолоджують до кімнатної температу-
ри, згідно винаходу, як вихідну речовину викорис-
товували окремі елементи, співвідношення яких
відповідає твердому розчину $SnTe-MnTe$, нагрів
проводять до температури $900^{\circ}C$, отримані зразки
охолоджували до кімнатної температури з наступ-
ним відпалом при $600^{\circ}C$ протягом 100 год.

Експериментальне встановлено, що склад $x =$
 $15\text{мол. \%}$ є оптимальним і приводить до максима-
льного значення безрозмірної термоелектричної

(13) A

(11) 43949

(19) UA

добротності ZT. Яка у свою чергу пов'язана з тим, що в області таких складів термо-е р с матеріалу різко зростає і досягає максимуму за рахунок сильного зниження рухливості носіїв, а також через суттєву зміну енергетичного спектру валентних станів в SnTe при розчиненні MnTe, що супроводжується ростом ефективної маси дірок. Підвищення вмісту марганцю небажане, оскільки приводить до погіршення термоелектричних параметрів.

На фіг. зображено залежність безрозмірної термоелектричної доброти твердого розчину $\text{Sn}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}$ від вмісту марганцю.

Спосіб отримання термоелектричних сплавів на основі сполук $\text{A}^{\text{IV}}\text{B}^{\text{VI}}$ здійснювався таким чином. Як вихідну речовину використовували окремі елементи, співвідношення яких відповідає твердому розчину SnTeMnTe. Вихідні елементи розташовували в кварцевій вакуумованій ампулі, яку поміщали в піч і нагрівали до температури 900°C , отримані зразки охолоджували до кімнатної температури з наступним відпалом при 600°C протягом 100 год.

Приклад конкретного виконання

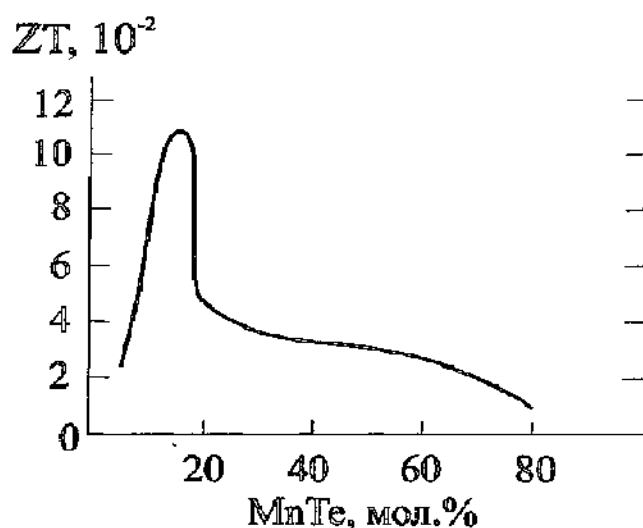
Як вихідну речовину використовували Te зонно-очищеної марки ТА-1, олово ОВЧ-000 і електролітичний марганець. Для видалення окисів марганець піддавали вакуумній перегонці при 1423K . Сплави синтезували у вакуумних кварцових ампулах, внутрішні стінки яких покривали піровуглецем. Термоелектричні параметри вимірювали при кім-

натній температурі. Плавлені зразки піддавали відпалу при 600°C протягом 100 год. Діаграми стану системи SnTe-MnTe досліджувались за допомогою термічного, мікроструктурного і рентгеновського аналізів. Основні параметри матеріалу наведені в таблиці.

Таблиця
Параметри твердого розчину $\text{Sn}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}$
(при 300K)

№ п/п	x, мол %	α , мкВ/К	σ , Ом ⁻¹ см ⁻¹	χ , ^{1/2} Вт ⁻¹ см ⁻¹ К ⁻¹	$\alpha^2\sigma$, 10 ⁸ Вт ⁻¹ см ⁻¹ К ⁻²	Z, 10 ⁻³ К ⁻¹	ZT, 10 ⁻²
1	10	59,20	2032	3,26	7,12	0,22	2,6
2	15	72,39	1709	2,45	8,95	0,36	10,8
3	20	51	1935	3,19	5,03	0,16	4,8

Як бачимо з таблиці, склад $x = 15$ мол % твердого розчину $\text{Sn}_{1-x}\text{Mn}_x\text{Te}$ позиція 2, забезпечує найбільше значення безрозмірної термоелектричної доброти ZT. Одержаний матеріал може використовуватись для створення термоелементів, багатокаскадних термогенераторів.

Фіг.